

R. P. Thomæ Tamburini È Societate Jesu Opera Omnia

Tamburini, Tommaso

Lugduni, 1689

Caput I. De novem circumstantiis restitutionis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78172](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78172)

conferret, & non hinc ad decem annos, quanti faceret eam presentem collationem? Ego, imò, & tu, & sanam mentis quisque pluri faceret, quam inferiora quaque bona, ac vitam ipsam: aliud igitur est æstimationis rei in se, aliud, quoad aliquam circumstantiam extrinsecam ipsi rei connexam.

Quanti valeat promissis non repetendi mutuum, &c.

17. Illud denique ante omnia interest hic scire: Eo quodnam pretium exigere esse congruum ex hoc titulo? Iudicio experti, omnibus expensis, respondebis, sed adhuc ugeo, equidnam est hoc prudentis arbitrium? Bursæ, ait Lessl. l. 2. c. 20 n. 12, determinatur à mercatoribus ejusmodi pretium singulis annis, aliquando sex, aliquando septem, usque ad duodecim, non verò ultra ex Caroli V. Constitutione: additque hanc eandem lucritaxam posse quemlibet non Mercatorem exigere ex suo mutuo, quia posito constituto, sit taxa communis pro omnibus. Audio; sed idem Lessius hoc non approbat paulò post num. 127. atque, præsciendò à lucro cessante, vel lucro emergente, id injustè statui, muldò magis, quia nos quærimus universatè pro locis, ubi hæc taxa non statuitur. Aliquid ergo nos firmitus statuamus, & loquamur de mutuo in pecuniæ exempli gratiâ, per annum, nam pro mutuo olei, frumenti, &c. potest evenire, ut annus non reputetur longum tempus: ut dixi num. 11. cum contra regulariter pro mutuo in pecunia longum reputetur tempus unius anni, muldò magis duorum, trium, &c.

18. Dixi iam posse pro hoc titulo promissionis non repetendi pecuniam mutuam pro quolibet anno, licet in nostra hac ætate pecuniosa exigi quinque pro centenatio. Ita Caram. l. 2. Theol. moral. num. 799. Ratio est, quia ejusmodi promissio regulariter tanti videtur æstimari posse à prudentibus; Et huius ratio est, quia pretia rerum ex communi æstimatione hominum pendunt: commune autem hominum iudicium nunc videtur esse, ut qui vendit suam libertatem de resumenda sua pecunia per annum, quinque exigat pro centum, cuius rei signum est, quia si cuilibet prudenti dicatur: Vel elige nunc habere centum numeratos aureos, vel centum & quinque post annum, eligeret potius centum presentis, quam centum, & quinque futuros, qui ex multis eventibus impediti possunt, ne habeantur. Confirmatur, quia asscuratores in mercium periculis, nec valdè excedentibus, nec admodum levibus, si quinque pro centenatio sumant, non imprudenter, nec injustè se gerunt: ergo pari modo in casu nostro; cum illa promissio non repetendi trahat semper non vulgari periculis, difficultatibusque timorem.

19. Ex his collige primò: Viduæ illi allatæ §. 3. n. 28. posse concedi, si vera esset doctrina numeri secundi hætenus expensa, quinque pro centum, nempe, quia propter bonam fidem iudicare possumus, eam celebratam fuisse contractum hunc promissionis non repetendi, &c. Collige secundo, cur mulierculis illis allatis eodem num. 30. negandum sit quidpiam lucri percipere; Nimirum, quia unus aureus ad rationem quinque pro centum ferè nihil, vnum scilicet, vel alterum obolum in anno potuisset es hoc titulo promissionis parere: & tamen illæ repetebant aliquos Iulios, nec post annum sed post hebdomadas. Hæc quoad totam hanc huius §. 6. difficultatem expendenda sapientiorum stateris obtulisse sufficiat.

§. VI. An liceat quid supra sortem reportare ob molestiam privationis suæ presentis pecuniæ.

1. Adhuc nonnulli aliud caput accipiendi supra sortem, nempe, ratione molestiæ, quam ex sua absentia pecunia quis percipit, seu ratione carentiæ consolationis, qua quis frui solet, dum domi, & in arca suam pecuniam presentem habet, quem animi

sensum comprobat fortasse avarus ille, dum appetit rationem sic sibi blanditur:

At mihi plaudet domi hæc nummos contemplari in Et quidem in Caram. l. 2. Theol. moral. d. 14. num. 361. quiturque, Mea apud Dicast. l. 2. de instr. o. d. 1. dub. sic habet: Distinguo molestiam à periculo, vel à emergente & a lucro cessante. Est verè aliqua reuerentia videndis rebus pretiosis, cum non sit in possidendis: Prædicta comœdia, vel videnda bestia, datur pretium, & pro contradicere, cur non pro videndis, vel possidendis? In his auri paribus? Ratione ergo huius molestiæ à rebus pecuniæ suborta, præciso omni alio periculo posse quædam prorsus accipi, affirmat Medina. Et D. Thomas in præteris qu. 78. art. 1. indicam speculativè probat. Dicastillus contradicere, & inquit: Mibi hæc sententia speculativè improbabilis, & moraliter in praxi emendatæ detur perniciosa. Videte Censorium Canonem (sive pro cilio doctrinam condemnantem? audite tamen num. 2. deinde esse contrarium, & c. Hæc Caram.

2. Equidem cum ad praxim animus meus sit intentus, aio, hanc molestiam in praxi esse admodum, ut in communibus commerciis parva, atque nihil reputetur, & c. propter eam. & ne vix quidem pretio compenditanda. Dicast. absolute hanc sententiam docet loco citato num. 251.

§. VII. De Cooperatoribus cum usurario dictum est de panis. Remissè.

1. DE Cooperantibus cum usurario dictum est de fidei inter lib. 5. cap. §. 4. à num. 42.

2. Quas autem penas, obligationesque contrahunt usurarii? Quia ratione eorum bona remaneant obligata restitutioni: An dominum acquirant eorum, que per usuram acquirunt, quantum eorum hæredes debent, quo modo restituere; sunt res obviæ. & facile habent ex Doctoribus possunt apud de Lugo, d. 35. §. 1. & 3. Apud Lessl. lib. 2. c. 20. dub. 10. & 12 Dicast. lib. 2. c. 3. Barth. à S. Fault. in spec. d. 169. 100.

TRACTATUS IV.

De Circumstantiis Restitutionis, & Concausis, &c.

C A P I T U L U M

De Novem Circumstantiis Restitutionis.

1. His versibus continetur:

Quis, Quod restituit, Cui, Quantum, Quomodo, Quando, Ordine, quoque loco, quæ Causa excuset iniquum,

§. I. Quis.

1. Profectò, is restituere tenebitur, qui ad id adhibetur a Iustitia, de qua re in tota hac materia de restitutione disputatum est. Ita sanè. Vetum, quæ alibi locum commodum non habuerunt, hic subiicienda sunt, idemque faciendum in singulis propositis circumstantiis. In hac ergo prima circumstantia docebitur, an restituere teneatur pauper fictus, & an Religiosus alieno, vel furto gravatus.

Pauper fictus.

2. Qui simulata paupertate accipit Eleemosynam, peccat, teneturque ad restitutionem, ex Castro Palencia tract. 6. d. 2. punct. 14. num. 5. Ratio est quia accipit

ne titolo; cum enim interponant fraudem, facit, ut de-
bitus finis, quo Dominus movetur ad dandum, qui fi-

ne erat paupertas.
Qui autem sunt restituenda, ab hisne pauperibus veris,
quod ipse Dominus quia illam est elargitus? Vide latè apud
Bartol. 1. d. 1. c. 1. & num. 8. §. 6. Et Sotus quidem, quem
sequitur Dian. p. 6. tract. 8. ref. 109. putat, Dominum, qui de-

bit, Medici, & Navarros, pauperibus.

Si fructus tamen caderet in modum, non verò in sub-
stantiam, posset Eleemosyna iuste retineri, quia, quoad
substantiam, adesse sufficiens voluntarium, ut si qui-
dam Eleemosynam quidem tibi porrigeret, sed nisi fingeres
paupertatem, non adde promptè, ac liberaliter. Atque ex
hoc capite frequenter excuso veros pauperes, sed ultra
modum suas necessitates exaggerantes. De hac re tota
reputat auctores mox citandos fuse agit Dicastill. lib. 2. tr. 2.

Obiicit: Qui fingens Sapientiam, virtutesque,

accipit ab Episcopo beneficium, valde accipit, nec obli-
vitur illud resignare, & qui ordinatur, verbi gratia, Sacer-
dos sine patrimonio, vel cum Excommunicatione, vali-
de inquit, & tamen Episcopus, si scivisset veritatem,
non concessisset beneficium, nec ordinasset: ergo pari-
tatione semper valde donabitur Eleemosyna in casu no-
stro, & Respondeo, nego paritatem; nam Episcopus
quando actu confert beneficium, vel ordines, absolute
intendit hæc conferte huic determinate personæ, sic
expediente recepta consuetudine, & bono Ecclesiasti-
co: ne Ordines, & Beneficia, sub infamatis fidelium
scandalis, incerta essent; id quod non est in casu emen-
tiae paupertatis. De Mendicantibus ostiatim modicas
Eleemosynas benignius loquitur Granado 2. 2. contr. 3.
p. 1. d. 1. §. 7. num. 7. in his enim (ait) non tam habe-
re ratio paupertatis, quam charitatis, unde Dominus
non censetur dare sub conditione paupertatis, sed abso-
lute: quod sane non ita se habet in Eleemosyna, ut obli-
gationis quantitas.

In hoc denique puncto Pasqual. cent. 4. quæst. 59. num. 1.
ait, hanc accipientem eleemosynam, prætextu paupertatis,
nec in magnis, nec in parvis eleemosynis teneri ad
restitutionem (peccare, ubi est gravitas materiæ, non
credo, negari posse, nec à Pasqualigo, nec ab aliis)
Ratio est, inquit, quia finis principalis semper adest,
nempe amor pietatis, & Dei. Multò, magis, quia Iurif-
consulti, quos apud eundem auctorem videre poteris,
docent, facta per errorem non retractari, quando subest
causa pietatis. Sed certè nostra sententia saltem tutior est
& consulenda.

Quid de paupere, qui pigritia, vel etiam cupidita-
tis causa Eleemosynam potest, Respondeo, si verè est
pauper, nec mortaliter peccat, nec ad restitutionem tenetur.
Ita Bartol. apud Dian. part. 5. tract. 8. ref. 21. §. nota
enim. Non prius, quia otiositas illa, vel cupiditas, nisi
aliud habuit, non pertingit ad gravem deordinationem.
Non posterior, quia constante paupertate constat finis
eleemosynæ.

Quid, de Eremita, seu serviente alicui Ecclesiæ;
Respondeo, licere huic vivere iuxta suum statum ex
Eleemosynis Ecclesiæ, illi tamen equaliter providendo;
quia, qui altari servit, de altari & vivat. Quod ex suo
competenti victu, Ecclesiæque cultu superest, posse
cum dare, sive suis cognatis, sive extraneis, modò sint
pauperes, & modò ex circumstantiis non appareat Do-
mini Fidelium Ecclesiæ ornatum applicari, colligitur ex
dictis.

At verò, cuinam iniuste sic fortè accepta sunt
restituenda, Dominone, an pauperibus, an locis piis?
Respondeo, utrumque esse probabile, docet Vasq. opusc.
de Eleemosyna. c. 5. §. 4. d. 1. quem sequitur Castro-Pal. 1. 1.
p. 6. d. 2. p. 1. 4. n. 7. & Diana, l. c. ref. 22. Dominum, quia
is non dedit, nisi huic, ergo non alteri. Pauperibus; quia
qui dedit, non respexit, nisi rationem veluti genericam
Paupertatis, & Christi Domini amorem; unde saltem
regulariter non abstinent intentionem ad hunc numerum

pauperem: ergo iam habetur voluntas eius interpreta-
tiva dandi cuicumque alteri pauperi, vel Ecclesiæ nomine
Christi. Illud adverto, si quis ficta nobilitate dicendo, v.
g. se esse filium alicuius Principis accipiat aliquid, ut si
hospitio magnifico exciperetur, obligari ad restitutionem
Dominum, nec posse pauperibus, quia tunc motivum, ne
in genere quidem, attingit paupertatem. Simile quid de-
cerne in similibus.

Ex dictis potui primò quibusdam pauperculæ in-
terrogationi responsum dare: Asserebat illa se Eleemo-
synis quotidianis summam constasse vigintiquinque au-
reorum, eamque servare pro necessitatibus fortasse ino-
pinatè superventuris: sciscitabatur ergo, an deinceps
Eleemosynas sibi à fidelibus erogari solitas, posset acce-
ptare, imò, an exposcere ipsi liceret, quibus viveret in
dies, & quod ex iisdem superesset (supererat frequentissi-
mè) summæ illi à se sepositæ superaddere; Respondi,
modicam videri illam acquisiti cumuli quantitatem; qua-
re non videri eam iam excessisse fines paupertatis, ut non
posset deinceps mendicare: per speratam autem pecu-
niam consequenti tempore acquirendam, tunc demum
illam verandam esse ab acceptatione, quando prudenti
iudicio, secundum eius infimam status conditionem, non
indigere amplius comprehenditur: expendendo tamen
necessitates moraliter proximas, non verò quasque
remotas; has enim quicumque divites timere possunt,
nec tamen valent titulo paupertatis Eleemosynam ex-
poscere; concedit nihilominus Diana part. 2. tract. 1. mis-
cel. ref. 8. Eleemosynam posse petere eum, qui filias ha-
bet nobiles, quas commodè dotare non potest, etiam si
non desint necessaria ad vitam suam, & filiarum utcum-
que sustentandam.

Secundò, ex dictis approbavi cum Sanchez lib. 7. in
Dec. c. 24. num. 14. communem præxim, quâ divites colli-
gere alicubi solent stipem pro carcere conclusis, pro Xe-
nodochiis, pro pauperibus. Nam etiam tum finaliter verè
egentes sublevantur.

Vnum observavi: Si quis dives obligetur alicquem
pauperem alere, non posse pro ipso Eleemosynam pe-
tere: Pater, verbi gratia, vel frater non potest Eleemo-
synam colligere pro filio, vel sorore pauperibus. Ratio
est, quia ex eo, quod filios, & sorores gaudent Patre, fra-
tre divite, habent ius, quo ali ab ipsis debeant: ergo
in pauperes non sunt, pro quibus possit ab iis, quibus
incumbit eos sustentare, eleemosyna colligi, & c. Ita San-
chez lib. 1. in Dec. cap. 14. num. 6.

Religiosus ære alieno, vel furto gravatus.

7. Potuit hæc debita Religiosus contraxisse ante pro-
fessionem: potuit postea.

Ante Professionem.

Quoad prius, Præmitte, per se ære alieno undecun-
que gravatum, non habentem unde reddat, posse reli-
giosam vitam suscipere. Ita S. Thom. loco mox cit. alii-
que quos citat Sanch. l. 4. in Dec. c. 19. num. 7. contra Mol. 1. 3.
d. 7. §. 8. aliosque. Ratio S. Thomæ, 2. 2. quæst. ult. art. 6. ad 3.
est, quia hic putatur cedere bonis, quod facere posse cui-
libet liberum est: nec enim obligatio, quamvis iuramen-
to firmata, ad reddendam pecuniam, tanti est, ut fidelem
privare possit bono tam superioris ordinis, quale est Deo
omnium Domino vitam addicere.

8. Dixi primò, (per se) nam hodie adest Sixti V.
prohibitio. Ne quis ingenti ære gravatus, vel reddendis
rationibus obligatus, & c. ad professionem admittatur, illam
lege cum moderatione Clementis apud de Lugo 1. 1. de
iust. d. 2. §. 1. scilicet. 6. à n. 76. & Castro-Pal. 1. 1. tom. 3. tract. 16. disp. 1.
punct. 7. §. 2. num. 10. & Dicastill. loco mox citando, sed in-
terim nota illud (ingenti)

9. Dixi secundò, (non habentem unde) nam si habet,
quod debet, relinquere debitoribus opus erit, perinde
enim facit, ac qui bonis credit. Addunt Sanch. loc. cit. n. 8.
aliique

aliquae apud de Lugo l. c. n. 65. quibus adde Dicastill. lib. 2. de iust. tract. 2. disp. 10. dub. 8. num. 129. intra breve tempus, puta unum, vel alterum annum, posset manendo in saeculo creditoribus satisfacere, obligari non statim ingredi. Congrua doctrina, sed nequaquam, obligans. Ratio est duplex: Altera ducitur ex expressa autoritate S. Thom. loco citato, quae ad faciendam nostram sententiam probabilem sufficiens est: Altera ducitur ex ipsa natura Religionis, quae non habet solam bonitatem ceterorum consiliorum, ob quae fateor non posse negligi satisfactionem debitorum, maxime ex delicto, neque enim posset quis, ut orationi vacare, ut Xenodochio servire, relinquere satisfactionem ex iustitia, quae fortior est: Sed habet etiam status Religiosae bonitatem longe superiorem, nempe se in servum Dei perpetuo mancipare: ut semper existimata sit professio cuiuscunque Religionis maximum, ac summum, quod possit homo ex se Deo tradere: nam vitam, cum eius homo dominus non sit, tradere ex se non valet. Hinc ergo fit, ut irrationabile sit, tantum bonum velle à quocunque debito retardari. Dico (quocunque) nam si violasti virginem, v. g. sub spe coniugij, merito ab ingressu Religionis retardaberis, quia in violatione non agitur de debito rei pecuniariae, sed de debito circa assumptionem status, quem sine nota non potest suscipere virgo illa, nisi mediante statu matrimonij à te suscepti: cum igitur hic concurrat susceptio status tui, quem praetendis in Religione, & status matrimonij, quem virgo praetendit (nisi volens remittat) non est mirum, quod praevalcat status matrimonij, puta in favorem virginis affecta à te illi iniuriā. At in debitis pecuniariis cum concurrat solutio alienae pecuniae, & status Religiosi susceptio, haec, ut potest bonum admodum excellens, praevalere debet. Nihilominus, consulto ad finem non solvendi debita, & non propter alium superiorem salutis propriae bonum, velle Religionem ingredi, nullo modo sine peccato iniustitiae concederem.

10. His praemissis, Dico primo, gravatum in saeculo praedictis debitis sive ex contractu, sive ex delicto (nam si non ingentia sunt, licite admittitur ut vidimus, ad professionem) eundemque nulla bona habentem, quae secum ferre queat ad Religionem, ad nihil ipsum obligari. Ratio ducitur ex dictis, quia, ob tantum bonum Religionis, potuit cedere bonis: An in Religione adhuc teneatur laborare, ut solvat ea debita, si possit, mox subiticiam. An etiam licite, quando, quamvis ingentia sint debita, sunt tamen incertorum dominorum: vel quando sunt contracta sine culpa, vel quando ex sola liberali promissione: Vide apud Dicast. l. c. n. 145.

11. Dico secundò: Si is aliqua bona habeat, quae ad Religionem ferat, obligati tunc Religionem solvere praedicta debita, iuxta vires bonorum allatorum. Ratio est clara, quia bonorum successor adstrigitur debitis eius cui succedit.

12. Verum, hic duae subdubitationes emergunt. Prima: Quid si huic iam professo in Religione deferatur aliqua hereditas, legatum, donatio?

Respondeo: Sanchez lib. 7. in Dec. cap. 31. num. 4. cui adde Felin. Azor. Molin. aliisque apud Castro Pal. tom. 3. tract. 16. d. 3. p. 16. n. 3. docet ex his Religionem obligari satisfacere pro dictis eiusdem Religiosi debitis, quia nunquam per ingressum Religionis factum à debitore derogatum fuit ius creditorum in ea omnia, quae obvenire possunt Religioni ratione personae ipsi obligatae. Confirmari potest, quia sic, qui cessit bonis, si quid praeter necessaria alimenta forte acquisiverit, debet id creditoribus dare, ut omnes fiantur.

Verum (rogat à tanto Viro veniā) hoc ipsum erat probandum, an tale ius retineant creditores in Religio. Ad confirmationem enim clara patet disparitas: nam secularis cedens bonis nec fit alterius, nec fit incapax dominij, ut fit Religiosus. Praeterea mihi videtur posse contra Sanchez ex ipsius doctrina probati opposita.

sententia, ipse enim, plures referens l. 7. in Dec. d. 1. & Castro Pal. l. 3. tr. 16. d. 2. p. 5. n. 3. & communiter sequenter pretium laboris Religiosi non acquiritur, quasi primo ipsi Religioso, & deinde Religioni, quia ipse Religiosus, quia ipse Religiosus in cap. nino est acquiritur dominij. Iam ex hoc principio sequitur, creditores nullum ius habere in bona illius, qui professionem, debent enim habere ius in Religione, quod nunquam habent.

13. De hac nostra sententia sic habet Castro Pal. l. 3. tr. 16. d. 3. Ergo Monasterium ex bonis, occasione debet Religiosi, post professionem, acquisitis, satisfacere creditoribus. Tum quia debita sunt extincta: Tum quia Religioso non acquiritur, ut exinde onus creditores transficiantur: sed immediate acquiritur Monasterio, non ex persona Religiosi, sed ex bonis ab illo acceptis, quia sub eo onere obligationem satisfaciendi creditores committimus. Haec tenet, Castro Pal. l. 3. tr. 16. d. 3. in me pariter oppositos effectus. Alterum, scilicet, pensionem tanti auctoritatis, additis non vulgaribus dictis rationibus, videri sufficere ad id probandum, tamen, Alterum, quod tantum auctor solvere debet, decernere, me urgere, ut nec ego decernam.

Fateor tamen conveniens esse, tunc Religiosum praedictis supervenientibus bonis solvere praedicta debita: & quidem potest, quia probabilissima est sententia Sanchez: Quare tunc non dicitur Praelatus dispensare in Religiosis, sed solvere debita, ad quae solvenda debili, immo communi sententia confingitur.

14. Secunda subdubitatione: An hic Religiosus debet laborare, quod pretium laboris impendat ad solvendum praedictorum debitorum? Respondeo non obligari. Nam cum ipse nullius dominij capax sit, & tunc acquirit, immediate cedat Religioni, de eo pretio necesse non potest: solutio autem debiti ex propriis fieri non ex alienis.

De Lugo de iust. d. 21. sec. 6. num. 79. duo docet: primum, obligari Monasterium solvere praedicta debita ex pretio eiusdem acquisito eo Concilio actionibus, &c. Alterum ibid. num. 82. vers. ultima de praesenti, non obligari Praelatum ad dandam licentiam, ut laborando acquirat aliquid, quo praedictis debitis satisfaciat, quia Praelatus ius habet impediendi subditum in aliis actionibus, prout Praelato ipsi laborat. Dico tamen, haec duo dicta sibi minus coherentia: enim potest Praelatus prohibere, ne subditus ad hunc finem laboret: cur non poterit impedire, ne pretium laboris ex labore detur debitoribus illis: Vtque eum iure aequè potuit Praelatus, & in personam Religiosam in pretium ab eodem acquisitum. Melius igitur sic habet Castro Pal. tom. 3. tr. 16. p. 7. §. 4. n. 8. Sed verum est, quod, neque Praelatum obligatum esse hanc licentiam (laborandi) concedere, neque se illa uti: Quia non creditur, sed Religiosis est, & professione facta cum cessione bonorum debita extinctis. Notas: Id de hereditate, vel legata delatis, post professionem noluit decernere Castro Pal. modò num. 13. sed hoc de labore absolute, & sine hereditate, decernit.

15. Illud apud neminem inveni, & tamen contra ter dico, tum pro praedicta difficultate, tum pro praemissis sequentibus, haec non procedere de Religiosis Militaribus, v. g. Hierosolimitana, S. Iacobi, &c. quumvis sequamur illam opinionem, quod sint in quocunque rigore Religiosi. Ratio est, quia hi, cum amplam habeant suorum bonorum administrationem, non censentur cedere bonis, cum eas Religiones possident, &c.

Ex alieno gravatus post professionem.

16. Quoad posterius, quando scilicet Religiosus con-

me taceat, restituere. Quando tamen, licet rarissime, evenit, ut meam famam tertia personae credere meritis non audeam aio, tunc licet eam valorem reddere, etiam si purem dominum nolle valorem, sed velle omnino rem. Ratio est, quia pluris facienda est mea fama. Adverte de notabili fama esse sermonem, ac notabiliter excedente estimationem, quam assequeretur dominus de re sua, ut ex *superius* dictis colligi potest. Immo casus, licet etiam rarus esse posset ut propter meam eandem famam, nec rem ipsam, nec valorem restituere teneat, sed expectare mihi liceat, donec nanciscar personam aptam, quā mediā restituam, &c. Vel si nunquam inveniam, nunquam restituam. Ratio est eadem, quia mea notabilis fama exiguo proportionaliter damno alterius pecuniario praevalere semper debet.

§. III. Cui.

SAnē Domino; sed adhuc duae obviae se mihi faciunt quaestiones, alias faciliores vide apud alios. Prima, an domino restituendum id, quod eidem allatum sit damnum? Secunda, cui restituendum quando Dominus non appareat? Singulas breviter percuramus.

An restituenda Domino res ipsi nocitura.

2. Habeo apud me Petri gladium, & vestes; an possim primò, debeantque eidem restituere gladium, quo ipse sit certò occisurus contra Iustitiam suum inimicum, vel etiam fortè se ipsum. Secundò, an vestes, quibus scertò usus creditur ad fornicandum. Dixi (certò), nec enim sufficit dubium; cum nemo sit praesumendus in dubio acturus male, imò neque probabilitas morale certitudinem non patiens: quia si sit probabile, dominum hoc gladio peccaturum, erit etiam probabile oppositum: at in pari probabilitate melior est conditio domini, qui rem suam apud te possidet, ut dictum est *sup. lib. 1. cap. 3. §. 3. deinceps*. Exciperem furiosum, huic enim non reddere gladium, & si solum probabiliter, imò, & si sola suspitione timeam aliquod proximo malum. Ratio est, quia sic favebo fortè innocenti, & ex alia parte furioso, dum talis est, nullam injuriam facere censetur.

3. Iam verò, quoad prius: Assero regulariter, me non teneri, imò me peccare contra Charitatem, si restitui rem ei, qua usus sit ad peccandum contra Iustitiam. Ita *S. Th. hic ad Primum* Ratio est, tum quia hic non agitur, de neganda restitutione, sed diffenda: at, quae maior ratio differendi, quam velle expectare bonum, & utilitatem ipsius domini? Tum quia, si quando possum, debeo auferre gladium ab eo, qui vult occidere innocentem, quanto magis gladium denegare?

4. Addidimus illud (regulariter) nam aliquando denagare non teneor. Primò, quando non possum sine magno meo incommodo, v. g. cum periculo meae vitae, vel fortunatum, nisi fortè bonum commune exposcat, ut ne tunc quidem reddam, nam juxta dicta *sup. lib. 6. c. 2. num. praesertim* 4. tunc bonum commune praefertendum esset meo.

Secundò: si ex mea denegatione secutura essent maiora, vel aequalia mala; Cum enim tunc spes non esset obviandi malis, cessaret ratio rem alienam retinendi, vide *mox n. 10.*

5. Addidimus item (peccare contra Charitatem) quod certum est. Quid verò, peccabone etiam contra Iustitiam, ita ut obliget ad restitutionem, si dominus damnum injustè alicui inferet cum eo, verbi gratia, gladio, quem ego culpabiliter reddidi? Molina *tom. tertio, disp. 755.* docet me peccare solum contra Charitatem, Lessi verò *lib. 2. cap. 16. dub. 4.* contendit etiam contra Iustitiam, idemque multis probat *Salon. hic contr. 2.*

6. Profectò, Lessi sententia probabilior est, tunc valde proximè cooperaretur ad injustam illam nem occisionis, reddendo gladium, quem negasset. Dices, nequè contra Charitatem, neque contra Iustitiam peccò, reddens pecuniam debitam ei, quod domum, vel navim empturus est, in quibus committitur, fraudes, & illicita mercimonia à domino exercenda, ergo neque in casu nostro. Respondetur, gando consequentiam; nam illa delicta valde sunt nota à mea redditione pecuniae, quòd si quod ego cum peccato alterius appareat, satis excusatur, quòd ego habeo reddendi domino pecuniam, quod At praedicti gladij, & similium redditio, de qua loquimur, proxima est ipsi actioni injustae, quae fitur est. Quare, si non est aliqua major, & urgentior reddendi equalis esset metus mortis, vel similis malum, non excusabor à peccato, non solum contra Iustitiam, quod cum Lessi contendimus, quia cooperationem tam propinqua ad actionem injustam, etiam injustum constituit, quasi socium, & complicitum ejusdem delicti contra Iustitiam.

7. Iustas, Nemo tenetur ex Iustitia (etiam si peccat) defendere innocentem, nisi id ex officio illi incommode possit: ergo neque ego teneor ex Iustitia defendere gladium volenti occidere eundem innocentem, sed solum teneor ex Charitate. Respondetur, consequentiam: Aliud enim est defendere innocentem ad quod non teneor, nisi ex Charitate, aliud non teneor ad occisionem innocentis, ad quod teneor ex Iustitia, & huius ratio est, quia cooperari, est peccare, non defendere, respectu eius, cui non iniungitur ex officio. Et hinc etiam fit, ut si dominus occidit meum, sumeret ex se gladium suum à mea domo, ego non impedirem, cum possem, si inquam, ut tunc solum contra Charitatem delinquerem, quia non cooperaretur quasi confocius, sed solum negaret habere rem.

8. Iustas iterum: Ergo etiam ego peccarem contra Iustitiam, si redderem peccatam promissam ultimum, quā scio ipsam usurum ad injustas usuras, quia datur illi materiam tam proximam usuris, iam cooperari eo illo veluti socius ad injustum lucrum. Respondetur, esse per se, & nisi ex aliquo capite accideret excusatio certe semper accidit. Primò, ne rixae sint cum usurario. Secundò, ne ego habeat infidelis. Tertiò, ne quatenus iterum inutuo indigero, idem usurarius, vel alius meum mihi detrahet. Adde denique maxime me excusare ex eo capite, quòd usurarius semper sit paratus ad ipsum lucrum extorquendum, de qua re dictum est *sup. lib. 5. c. 1. §. 4. n. 5. praesertim 42.*

9. Quoad posterius: Assero, me non teneri restituere, imò contra Charitatem me peccare, si restitui, quo certò scio dominum peccaturum contra alias virtutes à Iustitia, nisi accedat excusatio. Ita Lessi *lib. 2. dub. 4. Molin. d. 755.* Val *hic. quest. 6. p. 7. ex S. Thoma. quest. ult. art. 6.* Ratio est, quia ex lege Charitatis tenetur succurrere proximo indigenti, quando sine magno incommodo possumus, ut hic nos posse supponimus. Quamvis ergo creditor absolute habeat ex vi iustitiae petendi suum, non tamen hic, & nunc, quando peccatum facile per denegationem illam removeri potest: Iustitia enim non est contraria Charitati, sed potius illi maxime subordinata.

10. Urges: Si Dominus vellet uti sua pecunia ad peccandum, ut non posses illam pecuniam auferre, ut peccatum impedires, satis enim est, si utaris (quando peccatum est emendare) correctione fraterna, ergo neque peccat ejusdem domini pecuniam denegare. Respondetur, ergo consequentiam: Nemo enim tenetur impedire alium peccatum, vi detinendo, res ejusdem auctoritate: hoc enim esset magnum onus, & ex se valde infideliter.

debere ex de Lugo *1. de inst. d. 10. sect. 8. §. 1. n. 191. fin. & latius ibid. d. 6. sect. 12. si sint heredes, Consanguineis Domini rei ablatae, Patri, verbi gratia; filio, &c. praesertim, si ij sint pauperes, & ita prudenter iudicetur velle Dominus.*

21. Secundus casus est: Quando res restituenda veni ex contractu iusto, vel ex re, quocunque modo bona fide accepta, & communis diffinitas solet hic esse de rebus casu inventis: (nam de habitis ex dicto contractu *more dicam n. 31.*) v. g. de marsupio nummis pleno, annulo aureo, libro, &c. forte inventis in via, in templo, in platea, quae praesumuntur habere sine dubio dominum. Facta enim diligentia, nec domino invento, cuius hae erunt restituenda?

22. Duplex, ut solet, est sententia; Altera communis, debere pauperibus distribui. Ita Molina *3. disp. 746.* Ratio est, quia cum bona habeant actualem dominum, non sunt censenda bona derelicta, quae sint primo occupantis, sed sunt applicanda iuxta praesumptam Domini voluntatem, quae certe saltem inter fideles est, ut pauperibus, vel in cultum Dei locis pias.

23. Altera mirus communis, sed mihi, vel probabilior, vel aequè probabilis (certè P. Franciscus Turrifis nostrae Societatis doctissimus Theologus, & in Philosophicis amantissimus Praeceptor meus, hanc meliorem appellabat) docet, posse quempiam rem eiusmodi sibi retinere, animo tamen, ut si compareat Dominus, ei illam reddat (si tamen nondum eam consumpserit) vel id in quo factus sit ex illa altior. Ita Sotus *lib. 5. de inst. q. 3. art. 3. Arag. 2. 2. quest. 66. art. 5. & Molina.* fatetur hanc sententiam doceri à multis recentioribus; Vasquez, Maldenus, Castro Pal. *p. 19. de inst. in gen. d. un. puncto 4.* alique apud de Lugo *tom. 1. de inst. c. 6. sect. 12. num. 138.* & apud Dicastill. *l. c. n. 422.* quam ipse probabilem etiam vocat *n. 481.* Ratio huius sententiae est, quia quamvis verè, & ut ita dicam, physice, hae inventa non sint bona derelicta, sunt tamen moraliter quasi derelicta: Cum enim Dominus non habeat spem rem suam recuperandi, iam non amplius, secundum humanam aestimationem, iudicatur amplius de illa velle disponere: cedunt ergo primo occupanti. Non autem esse hae bona vacantia, nimis est clarum, ex Molina *tom. 1. tract. 2. d. 53.* quia vacantia ea solum sunt, quae relinquuntur à Defuncto, modo in sinuato *num. 14.* qualia certè non sunt, nec praesumuntur esse eiusmodi inventa. Adde ipsam praxim, quia videntur omnes cessasse suo Iuri rebus omnino deperditis, cum, sapissime, ne timorati quidem ea pauperibus distribuant, sed suae sorti attribuant ea invenisse. Adde iterum, Dominum magis praesumi velle rem suam servari apud inventorem, ut si forte antequam res consumatur ipse Dominus compareat, ipsi reddatur, quam distribui pauperibus, qui statim rem consumant, nec spem ullam relinquunt reddendi.

24. Ex his vides, me non fundare, ut alij faciunt, hanc doctrinam, quasi dicam, hae inventa verè non esse sub physico dominio sui Domini: Vide de Lugo *loco citato sect. 10.* solum enim dico, statim, atque facta diligentia Dominus non apparet, moraliter iudicari, esse sub dominio nullius, propter voluntatem praesumptam Domini volentis amplius de illa disponere.

25. Obiicies cum Molina *loco citato*, qui sic contra Sotum, atque adeò contra nos argumentatur: Si hae inventa bona post exhibitam diligentiam essent derelicta, & ab inventore retineri possent, possent etiam retineri acquisita ex delicto, verbi gratia, ex furto vel usura, quando horum ignoratur Dominus, quia pari modo essent existimanda derelicta, quod tamen negavimus *num. 20.*

26. Respondeo, magnam adesse, disparitatem, & totam ducendam ex voluntate interpretativa Domini, qui iam supponitur adesse, licet incognitus. Hic enim rationabiliter praesumitur velle ut inventor, & universi omnes bonae fidei possidores, ea inventa servent, immò iidem fruantur, quandoquidem bonae fide, & sine iniuria

ipsius Domini occupavere: at nullo modo praesumitur velle ut ille, qui iniurius fuit, ea bona per iniuriam arripiendo, eadem sibi servet, vel ut fruatur. Ideo ergo Dominus sua bona aliquando quasi derelicta, tamen pro fure sibi iniurio, sed pro viro nulla iniuria culpa laborante.

27. Dixi (quasi) nam Molina reprehendit Sotum, perinde ac si diceret hae esse secundum omnem rem non derelicta, id, quod certè ita non est, quia omnia derelicta non sunt, si Dominum actu, licet incognitum, habeant. Nos igitur dicimus esse quasi derelicta, quia hunc effectum, quod ex praesumpta Domini voluntate possit ea sibi, donec forte Dominus compareat, retinere.

28. Quid, si comparante forte Domino, res invenitur consumpta omnino? Respondeo, si res sit bona consumpta, nec inventor sit ex illare factus inveniendi, puto, ut modò innuimus, non deberi Dominum rem ab onere restitutionis. Idem dicendum esse in rebus supradictis, quando quis sibi, ut vero pauperi applicuit, meritò docet Lessius *lib. 2. cap. 14. num. 43.* alique apud Dicastill. *lib. 2. de inst. tr. 2. disp. 4. num. 391.* & deinceps. Quod si res extet, vel quid, in quo factus sit inventor altior, sanè debet Dominus comparanti reddere; nemo enim debet aliorum rebus discedere. Ad quod ita verum est, ut etiam ex probabiliori sententia Molinae & Lessii contra Petrum Varr. & Rodrig. apud Barth. à S. Faust. in *spec. Conf. d. 4. quest. 178.* si ea inveniantur, iam pauperi distribui debeat pauper Domino comparanti reddere, si illa pauper in individuo habeat, vel factus in eis fuerit dominus. Si inveniantur appropriata per Bullam Communionis, idem esse tenendum, & consulendum, sed probabilitate non carere, quod possint retineri, saltem donec accedat Iudicis sententia, docet Castro Palus de *Inst. Cr. p. ult. §. 1. n. 7.* aliud benignius dicam in *Tractat. Bulla Cruciat. cap. 18. à n. 9.*

29. Denique tria advertit: Primum, si rem alicuius invenisti, & acquisivisti, cum magno periculo, vel bi gratia si ex incendio rem illam liberasti; Dominus de non tuarum verò periculis aestimationem tui periculi, & laboris exigere, ut etiam expensas, damnumque emergens, lucrumque tibi forte cessans, &c. Ita Lessius *lib. 2. cap. 5. dub. 18. num. 67.* vide quae dixi *1. 3. cap. 2. §. 8. num. 1.* Pro ipsa tamen sola inventione nihil ex iustitia potest requirere, sed solum ex gratitudine. Ita Covarr. *de peccat. mort. part. 2. §. 3. num. 3.* alibi citatis. Ratio haec est, quia tota res inventa Domini est, tota igitur dependenda: si tamen aliquid necessarium exigas, iam non totam reddeges. Ratio autem, quod pretium tuae diligentiae potes exigere, est, quia utilis gestor negotij Domini fuisti: ergo potes aliquid moderatum accipere, pro quantum, inquam quia secus non es, utilis utilis gestor negotij, ut dictum est *sup. tract. 2. cap. 8. à n. 7.*

Quod dixi de re incendio erepta, dictum repeto de erepta ex naufragio. Solum hic additur excommunicatione Bullae Coenae contra occupantes bona naufragantium: ubi semper intelligit, si adsit, ac nolle possit Dominus: secus, de illis decerne, sicuti de rebus derelictis non fiat restitutio incognito Domino.

Praeterea, rectè docent Suar. *tom. 4. de censur. in positione Bull. Coenae, disp. 2. 1. sect. 2.* allatus à de Lugo *tom. 1. de iustitia, disputat. 6. sect. 10. num. 99.* Castro *lib. 2. tract. 6. disp. 3. punct. 5. num. 2.* Diana *p. 9. tract. 8. resp. 2. vers. notandum tertio;* non incurri excommunicationem ab eo, qui illa bona capis, animo eadem restituendi rebus Domini, licet interim is utatur: modò impotens fiat restituendi Domino forte comparanti.

Si quis furetur, vel dono accipiat hae bona naufragantium ab eo, qui primò occupavit, contrahente lib. excommunicationem: Contrahere docet Suar. *de censur. disp. 2. 1. section. 2. n. 33.* quia, quamvis mediate, non accipit naufragantium bona. Negont. Sayr. & Sotus

ad D'iana p. 6. tract. 8. ref. 36. probabilis, quia Bulla
solum de primo occupante.
Ligna denique et inundationis fluminis asportata Do-
minus quidem sit, sed ex ipsorum qualitate, distanti Do-
mini, labore in eripiendo, collige, an Dominus praedereli-
ctus habuerit tunc primi occupantis sunt. Ita Mo-
linam tract. 155. Castro Pal. de iustitia in genere, disp.
1. §. 1. et 19. n. 6.
Adverte secundum adesse aliquas leges applicantes
qua com-
invenit in quibusdam Locis, vel operibus piis, quas py-
religiosas non esse usu, receptis, saltem quoad forum Conscien-
tiarum, et ante iudicis sententiam, Lege Doctores, Petrum
Molinarum lib. 4. de restit. c. 2. n. 8. 2. Ludovicum à Cruce
Bullam Cruc. disp. 3. dub. 15. Molinam tom. 1. tract. 2.
§. 1. et 19. n. 6.
Adverte denique tertio, mihi non esse improabi-
li, si quod docet Petrus Navarrus, lege unica, C. de Theaur.
lib. 4. Theaurus, Instit. de verum divisi. Lessius 2. c. 5.
de 12. n. 8. nimirum debita ex contractu posse, tanquam
delicta, post factam diligentiam, Domino non appa-
reant, retineri, quia hæc comparari merito possunt cum
inventis, quandoquidem ignorantiam habent Dominum, ut
legimus: et per hoc responsu est ad illud, quod n. 24.
Proculius, forte hic resolvendum.
Quod si tenas, hæc deberi pauperibus, si curi debentur
(quando nescit Dominus) habita ex delicto, iam potes
conferre ad Bullæ compositionem, ut colligitur ex di-
ctis n. 24.

Nulla existente Domino, cui res restituenda: Vbi
de Theauris.

31. Sub nullius dominio sunt ea, quæ sive à Domino
sunt domino derelicta, ut quæ Dominus ipse à se proicit
sive Dominum nunquam habuerunt, ut gemmæ rudæ ad
latus inventæ. Huc spectat Theaurus qui definitur esse
Vetus depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, aut
iam dominum non habeat. Addit Lessius citatus à de
Lugo meo, citando id verum esse, quamvis sciatur, quo-
modo maiores Theaurum condiderint: nam quod tanto
tempore desit possideri, desit esse in dominio, tum re-
conditum, tum eius hæredum. Ita Lessius, à quo dissentit
de Lugo tom. 2. de iust. disp. 6. sect. 1. n. 12. quia tempus
quantumcumque diuturnum non tollit dominium rei à
suo Domino: si is cognoscatur Equidem ad hæreo Lessio,
quia ex diuturno tempore clarè colligitur, Dominum
voluisse derelinquere; seu à se illam pecuniæ proice-
re, &c.
Quid autem de illo casu, quæ in alium finem enar-
tamus supra, l. 2. cap. 6. §. de superstitione: n. 12. De nocte
quendam avarus senex infundit Theaurum, ego id
culo præsens, possumus hodie iudicare illud aurum esse
derelictum, & iuxta mox dicenda mihi illud effodere?
Respondet, si sum certus eum non infodisse ad custo-
diam, sed animo, ut ille Thearus in posterum latèret,
& parerem nemini: possem, puto, mihi auferre; at si adver-
tam infodisse ad meam custodiam, cerè non possem. Ra-
tio utriusque dicti est, quia, si ad custodiam, non desit
aui dominium esse apud senem: At si, ut latèret in po-
sterum, iam præsumitur senex abdicasse à se suisque hæ-
redibus illius Theauri dominium, instar Cratis Philo-
sophi, qui suas omnes divitias in mare proiecit, ut libe-
ras Philosophiæ vacaret.

Theaurus inventus

33. Sed iam propius ad rem nostram veniamus. Dico
primò adesse quasdam leges in iure communi circa The-
saurum. Primam, si in loco proprio invenitur Theaurus,
totus esto inventoris. Secundam, si ubilibet invenitur
per artes magicas, vel nrales, fisco regio applicetur. Ter-
tiam, si in loco alieno, de industria absque Domini con-
sensu, totus Domino loci cedat. Quartam, si in eodem
loco alieno sed casu, limidium sit inventoris, dimidium

Part. I.

Domini loci. Quintam, si in loco publico, dividatur in-
ter Fiscum, vel Civitatem, & inter inventorem; Si verd
in Ecclesia, seu loco Sacro, quod non sit in ullius bonis,
pari modo inter Ecclesiam, seu Prælatum, & inter in-
ventorem dividatur. Quid fiat, quando est duplex Do-
minus, alius quoad proprietatem alius quoad usufru-
ctum, vel quid simile? Præter Insuperitos in leg. modo ci-
tatis, & passim, legatur etiam apud Theologos, Molinam
disp. 56. Lessium loco cit. de Lugo loco cit. Caramuel lib. 2.
Theol. moral. à n. 298. & passim.

34. Dico secundò: De iure naturali, immò, &
Gentium, Theaurus est inventoris. Ita de Lugo loco
citato, num. 112. Molin. disputat. 56. Sotus lib. 5. de iusti-
tia, quæst. 3. artic. 3. Med. lib. 1. de iustitia, cap. 4. & com-
muniter. Ratio est, quia in nullius est dominio, ut ex
thesauri definitione modò allata manifestè apparet. Si
aliquod damnum fecisti, ut Theaurum arripes, verbi
gratiâ, vineam extirpasti, vel murum destruxisti, &c.
hoc totum debere Domino restitui dubium esse non
potest.

35. Porro, Quoad forum externum videant Iuris-
consulti, quò se extendant illæ leges, aliaque fortè
propriæ municipales. Quoad forum internum, & in
conscientia sic habet Sylvester, v. Inventum, num. 13.
(favent Sotus, & Medina loco citato, quatenus negant
Principem posse statvere, Theauros totos esse suos: lege
Francisc. Bardi in select. mor. lib. 2. q. 16. num. 6. Secundum
Petrum de Palude hodie ubicumque invenitur Theaurus,
de consuetudine est Principis. Sed ego dico, istam consue-
tudinem in conscientia non ligare: quia non est introducta
per modum legis, sed violentiæ; nec fuit unquam moribus
uentium approbata, nisi violentè. Est etiam contra iura
Canonica, quæ volunt, bona incerta si restituenda sunt esse
pauperum: & si non sunt restituenda, esse contra Iura Civilia
& contra naturalem æquitatem: ut patet in di. 5. Thesau-
ros, vbi dicitur, quod D. Andr. naturalem æquitatem se-
cutus, &c. voluit Theaurum inventum in proprio fundo, esse
totum inventoris, contra quam æquitatem, consuetudo non
potest. Hæc Sylvester, qui quamvis loquatur de con-
suetudine applicante totum Theaurum Regi, tamen
multum favet asserenti, Quisodi omnes leges Civi-
les esse pari modo violentas, quod nolo decernere.
Lege Caramuel, libro 1. Theolog. Moral. num. 289. fa-
vent ex parte Bannez alique apud Dicaill. lib. 2. de
iustitia tractat. 2. disput. 6. dub. 15. à numero 410. &
propendit Lessius lib. 2. cap. 5. dub. 17. num. 66. ci-
tans Sylvest. & Sotum, quibus adde Trull. in explic.
Cruciata, lib. 35. casu 14. num. 10. Lopez, qui dicit,
inventorem non obligari quid dare Principi, antequam
exigatur.

36. Ex eo capite, quod Theaurus de iure naturali
est inventoris, sequitur, posse te emere ab alio fundum,
in quo se is (etiam certo) adesse Theaurum. Cum enim
ex una parte Theaurus in solus nullum habeat Domi-
num, & consequenter Dominus fundi non sit Dominus
Theauri; atque ex altera parte tu fundum iusto pretio
emas, ut supponimus: non est, unde ulla culpa commit-
tatur. Ita S. Thom. Bannez, Nav. Molina, Valent ali-
que apud Turrian. disput. 43. dub. 1. num. 1. adde Vasquez,
aliisque apud de Lugo loco citato, num. 126. Quidquid
Angelus, Thabiena, Arnall. apud Turrianum ibidem, ni-
mis scrupulosè dixerint.

37. Dices: At fundus, in quo adest Theaurus, ma-
iori pretio est dignus: Respondet, non ita: Dignus enim
est solo pretio secundum communem hominum ex sti-
mationem, quæ est regula constituens pretia rerum, ut
suo loco dictum est, at, donec latet Theaurus, com-
munis æstimatio est perinde ac si nullus omnino sub-
latèret. Dari solet exemplum de Pharmacopola peri-
tissimo, emente vili pretio fascem lignorum, in qui-
bus cognovit adesse pretiosissimam herbarum communiter
ignotam.

38. Denique audi resolutionem Caramuelis loco cit.
num. 288. circa casum, qui frequenter accidere solet:

KK 3 Petrus

Petrus conduxit operarium, ut puteum effoderet in domo sua, nempe diurni florenti pretio, & hic ollam auro plenam invenit, cuiusdam inventi, sibi, aut conductuari? Respondeo, sibi, Ratio est, quia illud est inventoris. Stando enim in iure naturae, omnes thesauri, cum ex se nullius sint, sunt inventoris, qui nihil tenebitur dare Regi, nihil Reipublicae, nihil Domino agri, in quo reperit. Sed nunc Petrus est inventor, ergo, &c. Obicitur: at uinator Mercatoris gemmas in mari quaerit: Respondeo ita, quia conductus est ad gemmas quaerendas, & operarius conductus fuit ad aquam querendam, non thesaurum & sicut dictus uinator & forte in mari inveniret enssem, sibi illum acquireret, sic thesaurum fossor, &c. Addit sic: Si lapidis lapsu videretur, aut occideretur casu operarius, sane Petrus non teneretur operario ratione istius damni non praecisi, ergo neque operarius, ratione thesauri casu inventi. Taceat ergo operarius, & gratias agens Deo custodiat beatior sine teste. Hæc ille, abstrahens à legibus positivis, de quibus postea loquitur, & de quibus paulo ante nos egimus, & de quibus videtur Franciscus Castill. *num. 3. decis. 240.*

§. IV. Quantum.

Tantum debet restitui, quantum est ablatum, ablati autem nomine intelligi damnum, luctu, fructus, &c. iam satis in superioribus est explicatum.

§. V. Quomodo.

Nisi sit alicui obviandum scandalo, satis erit si restitutio fiat sive occulte, sive publice; sive per se, sive per alium: Ita Dicast. lib. 2. de Inst. tract. 2. disp. 11. dub. 10. n. 121. vide *supra* §. 3. non enim est deneganda restituenti, sua fama conservatio. Porro, aliquot mihi fuerunt propositae difficultates, quæ ad huius circumstantiæ dilucidationem facere possunt, & sunt eiusmodi.

Restitutio facta Domino illam non advertenti.

2. Prima: An satisfaciam, si ita occulte restituiam, ut ne ipse quidem laesus advertat. Debeo, verbi gratia, tibi centum ex iniusto, sed occulto latrocinio, & quia sum tuus persamiliaris, timetque, si secus quocunque alio modo restituiam, ne fur deprehendar; singo tempore tuarum nuptiarum dono tibi geminam auro insertam esse, eadem valoris, ac fortum, revera tamen redditurus, liberaborne sic ab onere restitutionis, quo gravabar? Ratio dubitationis est, quia certe moraliter, vel saltem probabiliter scio, te utpote gratissimum Virum, mihi alterum tantum in aliqua simili occasione redonaturum, non redonaturum, nisi ego antea donassem. Respondeo, cum hæc redonatio sit ex mera liberalitate, ad quam ego amicum, nec induxi, nec obligavi, non dicor nisi indirecta causa illius, seu non sum absolute illius causa, sed solum occasio; quare, cum periculum thesauri famæ sit causa proportionata, me excusans à cooperatione huius novi detrimenti, quod ex occasione mei facti muneris patitur amicus, non peccabo, nec ad restitutionem consequenter obligabor. Confirmatur, quia ad vitandam infamiam notabilem, licet differe restitutionem, immo & non restituere, cum sana sit bonum superioris ordinis, ut diximus *supra*, cum de adulterio: cur ergo idem non procedat in casu huius occultæ restitutionis, quæ magis favet creditori? Ex quo vides, idem (si ablit proportionata causa) si, si licet non posse.

An satisfaciam debito iustitiæ per donum gratuitum immemor dicti debiti? Vide apud Trullench. affirmantem in *Dicolog* tom. 2. lib. 7. cap. 4. disp. 5. num. 10. contra Rodriguez ab ipso citat. legatur omnino P. Bald. sentiens cum Trullench. apud Dianam *part. 5. tract. 13. resolut. 44.*

Restitutio facta per intermediam personam.

3. Secunda: Rem, quam Domino debebam, eidem

missi per hominem, quem credebam fidelem, sed ipse neri suo non satisfaciens, aufugit, obligaborne restituere?

4. Respondeo. In aliquibus conveniunt hic Doctores. Lege Navar. Less. Rebell. Molin. aliisque mox citatis, quibus adde Castro Pal. de *Iustitia commutativa*, & puncto 17. §. 9. Discrepant in uno.

Conveniunt primò, si debitum est ex re accepta, res est ipsi individuo aliena, verbi gratia, vestis, argenteum, hæc numero mensura tritici, quotiescunque culpa gravi Theologica, ad Dominum non affertur, nihil te obligari. Ratio est, quia res Dominopertinet, nisi adhuc in aliquo factus sis ditor, hoc enim ad te debet non est controversum.

5. Conveniunt secundò, si debitum est ex contractu, quo aliquod à te alicui debetur, pari modo in individuo, verbi gratia, Vestis commodata, equus locatus, hæc meo pecunia per modum massæ deposita, proinde saltem esse, te non obligari, quoties sine tua culpa perit, & quia ex contractu non obligatur quis, nisi diligentiam moralem proportionatam illi rei, de qua agitur, in eodem contractu, ut *supra* universum dicitur: cum ergo tu tradendo huic homini, quævis de fidelem credidisti, non peccaveris saltem mortaliter, erit probabile, te ad iterum compensandum non urgeri.

6. Conveniunt tertio, si debitum sit ex eodem contractu, ut si debeatur pretium rei emptæ, vel item si debeas ex re accepta. Verum, ita, ut debeas aliquod in individuo alienum, sed debeas pecuniam solvere, per aliquem, te non liberari ab iterata restitutione. Ratio est, quia cum res quando perit, suo domino perit, illa pecunia in manu mediatoris tibi perit, qui est dominus, quare creditor adhuc erit satisfaciendus. Excepi nisi illam miseris per hominem designatum ab ipso creditore. Ita Doctores communiter apud Dicast. lib. 2. de *restitu. tract. 2. disp. 3. num. 107.* tunc enim credit in suo homine designato, suam fecit pecuniam, adeo ut ipsi perit. Et tamen Tancredi *part. 2. quest. moral. tract. 2. quest. 16. num. 3.* probabile iudicat, (Et quidem merito, si rem restituendam, vel pecuniam misit per fidem hominem, quia sic prudenter se gessit, præsertim cum nemo sit obligatus per se immediate rem Domino afferre, sed sufficit per personam prudenter electam idoneam.

7. Dissentiunt autem Doctores. Si debitum sit ex delicto: Furatus es equum, misisti per hominem fidelem, perbi gratia, per Confessarium, sive confessorium, sive eius precium, in hoc enim casu idem est, si rem restituendam, vel pecuniam misit per fidem hominem, quia sic prudenter se gessit, præsertim cum nemo sit obligatus per se immediate rem Domino afferre, sed sufficit per personam prudenter electam idoneam.

7. Dissentiunt autem Doctores. Si debitum sit ex delicto: Furatus es equum, misisti per hominem fidelem, perbi gratia, per Confessarium, sive confessorium, sive eius precium, in hoc enim casu idem est, si rem restituendam, vel pecuniam misit per fidem hominem, quia sic prudenter se gessit, præsertim cum nemo sit obligatus per se immediate rem Domino afferre, sed sufficit per personam prudenter electam idoneam.

8. Diana *parte secunda, tractatu 3. sectione 17. resolut. 2.* dicens hanc esse sententiam tutam in praxi, Lessius *lib. 2. cap. 16. dub. 6. num. 67.* dicit non esse contra non improbabilem; Filicinus *tom. 1. tractatu 32. cap. 1. num. 133.* Rodriguez, Petri, Navar. citati à Ducastillone citando, *num. 114.* Diana *parte secunda, tractatu 3. sectione 17. resolut. 2.* quia tu fecisti, quantum potuisti, & quia tunc creditur indicant consentire huic transmissioni per hominem fidelem, perinde ac si ipsemet designasset, siquidem tu prudenter te gessisti. Te nequaquam secunda sententia liberat. (Ita Lessius loco citato, *num. 65.* Rebell. *de restitu. quest. 13. sect. 3. num. 11.* Molin. *tom. 3. disp. 714. num. 2.* §. quando per Confessarium, Toletus, Navar. alique apud Dianam loco citato, quibus adde De Lap. *tom. 1. de iustitia, disputatione 23. sect. 5. à num. 59.* Dicast. loco citato, *num. 111.* tumelo *num. 113.*) quia in te semper remanet radix obligans ad restitutionem, nempe iniusta acceptatio, & Dominus nisi rem ipse cum efficit

habet, non præsuntur consensisse ad illam transmissio-
nem, quamvis per fidelissimum, nisi sub conditione,
quod de facto ad ipsum res sibi debita perferretur: Hæc
posterior sententia est certior, illam priorem non au-
deo propter Authores eam sequentes, inprobabilitatis
condemnatæ.

Restitutio cum errore facti ex consilio Confessarii.

8. Ex dictis, quid statuas de sequenti difficultate,
quæ tertio mihi deo proposita est; Confessarius bona
sibi tibi indicit, ut vestes, vel pecuniam, verbi gratia
quæ à Petro surripuisti, des pauperibus: tu promptè
excoqueris, illaque pauperibus ad aliam distribuisti
mox, si eadem Confessarius, re melius perpensa, si ve-
lius doctor te advertit, incautum fuisse consilium,
quia, cum sciretur Dominus, Domino res sua debeba-
re; obligaberisne ad iterum vero Domino restituendum?
Respondeo, te obligari, sequitur ex dictis in
posteriori sententia relata numero precedenti; Sed ta-
men etiam in cæteris casibus sequaris posteriorem
dictam sententiam, te hinc non audeo iterum obligare.
Ratio mihi videtur esse, quia Dominus non debuit in
tanta tua pietate esse invitus, ut non consenserit illi
elemosynæ. Confirmo, si iterum restituas, semper
plus restitues, quàm debes, ad quod Ies. Iustitiæ nun-
quam obligat, ut diximus supra, lib. 6. cap. 4. §. 3. n. 22.
Probat confectio, quia dares nunc pecuniam illam
debitam, & insuper dedisti bonum illud spirituale ele-
mosynæ quod iam cessit pro lucro spirituali Domini,
ergo semper excederes restituendo: id, quod pari mo-
do esset, si solam partem pretij iterum restitueres: nam
semper hæc pars erit supra id, quod debes: cum bonum
illud spirituale elemosynæ iam adæquaverit totum
debitum.

Mediator rem restituendam amittens.

Denique duæ mihi hinc addendæ occurrunt non
dissimiles difficultates: Prior, quid nimirum in voto, &
iuramento; Voti cum iuramento calicem, vel pecu-
niam Domini Lauretana; nisi ea per hominem, quem
fideliter indicabam, sed ipse illa sibi clanculum usur-
pavit; obligor-ne ego, cum id rescivro, iterum mit-
tere?

Respondeo, scio aliquos apud Dianam p. 10. tract. 16.
resol. 97. te obligare; Verum, hoc bona fide procedenti,
nisi durum. Satis enim in remotiori ex Dei benignita-
te à te Votum, seu iuramentum fuisse adimpletum per
illam mediatam traditionem, existimandum est. Ita
Dian. ibid. citans P. Tancredi. Mediator autem ille semi-
per obligabitur muneri suo satisfacere: ni satisfaciat,
peccabit, non contra Votum, ipse enim nihil voverat, sed
contra Iustitiam, & quidem puto, cum sacrilegio, cum
Fagund. Eccl. præc. 2. lib. 4. cap. 4. a. n. 8. & aliis cum Bonac.
tunc præcept. d. 3. q. 5. a. n. 23. quia usurpat res Divino
cultui addictas.

10. Inquit curiosus, Si sine culpa mediator illas
amittat, obligabitur-ne ad aliquid? Respondeo, si amit-
tat calicem, vel quid simile in individuo acceptum; ad
nihil obligor: quia ipse non obligatur ex Voto, vel
iuramento, hoc enim parit solum personalem obli-
gationem in vovente, vel iurante: Non ex re acce-
pta, quia eam amisit; Non ex iusta acceptione, quia
nullam commisit, vel certe non gravem culpam, ut
supponimus. Ita Tancredi mox citandus, ducto Argu-
mento ex cap. Licet, de Voto. Excipe, nisi forte se per
contractum obligasset, quod rarissimum est. At verò si
amittat pecuniam, vel simile quid functionem reci-
piens, distinguendum est: Si enim amisit eandem pecu-
niam, v. g. vel totum cumulum pecuniarum, in quo
erat & ipsius, & vovantis pecunia, ad nihil obligabi-
tur propter rationem modò dictam, & de hoc casu so-
lum meminit doctor, & eruditus P. Tancredi de Re-

lig. tract. 4. lib. 2. d. 13. q. 4. num. 32. allatus à Diana part. 10.
rr. 1. d. res. 97. dum mediatorem amittentem calu pecu-
niam, ab omni onere liberat: Quod si amittat aliam pecu-
niam, quia nimirum illam vovantis, in proprios usus,
verbi gratia, expendit, vel fortè domi repositam habet,
tunc (cum amittat suam pecuniam) obligabitur vel repo-
sitam, vel illi æquivalentem ad Lauretanam Ecclesiam
deferre: Ratio est, quia amissionis infortunium nullo
modo nunc debet cedere in damnum Ecclesiæ, quia
non amittitur res, quæ sit sub Ecclesiæ dominio. Id
quod negaturum non puto amicissimum P. Tancredi,
nec alium.

Restitutio domi, mortuo Donatore.

11. Posterior difficultas per hanc occasionem expli-
canda, huiusmodi est: Titius famulo, vel alteri dedic-
tas vas argenteum, verbi gratia, ut ipsius Titij nomine do-
no traderet Caio. At famulus vel non tradidit, vel tan-
diu dare culpabiliter distulit, donec Titius diem suum
obierit, ita ut Caius domi ignarus, illud ne acceptare
quidem potuerit. Queritur, ad quid famulus sit urgen-
dus? Respondeo, Molina tom. 2. d. 263. n. 7. cui adde sa-
nè Lessium, Bonac. & ex parte Layman. docet à famu-
lo duplicatam deberi restitutionem: Caio enim Donatio
debet valis æstimationem, propter damnum, quod
illi intulit, dum donum ei non tradidit, nec saltem
significavit, quo potuisset Caius illud acceptare. Hæ-
redibus verò debet vas: quia cum mandatum Titij non
habuerit effectum, & ex alia parte omne mandatum
expiraret morte mandantis, iam nunc vas non pertinebit
ad donatarium, sed ad hæredes Titij donantis. Nisi for-
tè donatio fuerit ad piam causam: tunc enim in favo-
rem animæ præsuntur mandatum persistere. Hæc ex
Mol. Verum, duplicata hæc redditio dura nimis erit
famulo. Puto ergo esse probabile, sufficere, si is red-
dat vas donatario tantum. Ita Sà v. Donatio, num. 25.
Less. putans hanc probabilem, Ductor casuum Conscien-
tiæ Bononiæ casu. 2. apud Dian. part. 6. tract. 7. resol. 4.
Ratio est, quia satis est probabile, mandatum illud, cum
sit favorabile, & gratia facta, non expirare morte man-
dantis, sicuti non expirant cæteræ gratiæ factæ. Ita
Sanch. l. 8. mar. d. 28. n. præsertim 64.

§. VI. Quando.

1. **P**rofectò statim. De quo, deque moroso debito-
re multa à me dicta invenies sup. tract. 3. c. 2. §. 6. &
c. 7. §. 7. a. n. 28. & c. 8. §. 3. a. n. 7. quibus hoc vel breviter
adde, vel breviter recole.

Primo statim intellige moraliter, non physicè. Vnum
enim, vel alterum, vel tertium diem differre restitutio-
nem, si Domino damnum grave non emergit, non est
gravis dilatio. Legè Dicast. loc. mox citando. Aliquid am-
plius, concedi, quando solutio est facienda ob contra-
ctum, verbi gratia, ob eccl. sum, mox dicam. Contra, ma-
gnam summam, nolente Creditore, per partes singulis
mensibus, vel annuatim solvere, gravis est dilatio. Ita So-
tus, Medina, Mol. apud Dicast. lib. 2. rr. 2. d. 10. d. 1. 6.
id enim non est statim solvere. Multò gravior erit, si cum
scias te verè debere, tamen vis cogi à Iudice, tunc enim
præter peccatum dilationis; debetis, restituere expensas
tuo debitori, ut per se patet.

2. Secundo; Qui, cum possit, non restituit, peccare
continuo, & id vocari, ac esse peccatum habituale,
specialique modo esse confessori aperiendum, lib. 2.
exp. Conf. cap. 1. §. præsertim. 2. docuimus. Sed & alia
valde necessaria ad praxim Confess. dicemus inferius
cap. 4.

3. Tertiò, qui ab articulo mortis utgetur, nec per
se ipsum restituere vult, cum possit, sed vult relinque-
re onus restituendi hæredibus; quique, cum dubius sit
an res sua sit, diligentiam ipse, cum item possit, face-
re detrectat volens, ut eam faciant hæredes, non sunt
K k 4 absolventi

absolvendi: Ita Sylvester, Navarri aliq. quos sequitur uterque Dicast. lib. 2. de iust. tract. 2. d. 10. d. 1. m. 15 quia, ut cetera taceam, culpa gravis est, obligationem propriam transferre velle in alios, qui regulariter erunt ipso Testatore negligentiores. Lege Doctores, Mol. d. 753. Less. lib. 2. c. 12. m. 11. Rebell. q. 17. num. 6. Valq. p. 2. d. 75 cap. 3. num. 14. & 3. cap. q. 91. art. 1. dub. 5. hac de re valde rigide differentes.

4. Quartò, quando solutio faciend. est ex contractu, quamvis aliqui teneant peccari mortaliter, nisi fiat die in contractu præscripta, saltem quando intercessit iuramentum: Molina meritò docet, non semper mortaliter peccari: quia iuramentum intelligitur, morali modo, unde, quando dilatio nullum detrimentum affert creditori, ceteraque futura sit solutio, dilatio non erit censenda mortalis. Pari modo notant aliqui, non esse reum culpæ mortalis eum, qui cum debeat, v.g. singulis Calendis Sept. centum annuos, eos non solvit, nisi à Domino requiratur: hic enim est modus ordinarius humanus cuiusmodi census solvendi: Verùm, id limitandum, seu declarandum omnino est. Quando enim creditor indicatur rationabiliter esse invitatus in acceptanda dilatione, non poterit excusari debitor, qui est solvendo. Ut v. g. propter nobilitatem, seu potentiam debitoris, non audeat creditor inops exigere, quis excusabit debitorem?

5. Quando terminus solvendi conditus fuit in favorem debitoris, ut in commodato, & mutuo, potest debitor terminum prævenire, & solvere. Ita Sylvest. v. Locatio q. 6. Med. D. de restit. q. 3. causa 6. lege Marian. p. 8. tr. 7. resol. 17. Quòd si creditor acceptare nolit, & forte postea res pereat, interitus creditori imputabitur, non debitori. Quando verò terminus fuit in favorem creditoris, ut in locato, tunc debitor prævenire terminum non valet: esset enim in damnum creditoris.

Creditori autem ipsi nunquam conceditur posse petere rem sibi reddi ante terminum conventum, c. unic. de plus petit. nisi in tribus casibus. Primò, si debitor pergat ad inopiam. Secundò, si ingam parer. Tertiò, si incipiat esse suspectus de non solvendo, nam tunc cogetur, vel reddere, vel cautionem præstare.

§. VII. Quo ordine.

1. Quando debes pluribus, nec es solvendo omnibus, certè creditori habenti potius ius reddere oportebit: quòd si omnes æquali iuri polleant, pro rata erit, quod habes, singulis dividendum. Sed ecce varius, multiplex, ac difficilis nodus extricandus: Quo enim filo manuductus intricatum hunc labyrinthum de prælatione creditorum evadam? Puto strictim, ac summam id à me explicari sine periculo obscuritatis non posse enim propterea satius iudico, te in re præsertim non admodum frequenti, ad Theologos, ac Iurisperitos de ea fusè disputantes ablegare. Molin. d. 760. Less. l. c. cap. 15. Val. d. 5. quest. 6. part. 10. de Lugo tom. 1. de iust. d. 2. per totam, Valq. cap. 11. de rest. Dicast. lib. 2. de iust. tom. 2. d. 11. Castro Pal. part. 7. d. 1. de iust. commut. p. 18. a §. 15. De his omnibus vide Sotum lib. 5. de iust. quest. 1. art. 1. ad 3. Rebell. part. 1. lib. 2. q. 13. sect. 2. & 3. Azor. 3. p. lib. 4. cap. 32 & 33. Less. lib. 2. c. 15. dub. 8. Valq. de restit. §. 10. dub. 1. & 2. Mol. d. 751. de Lugo tom. 1. de iust. d. 20. sect. 8. §. 3. Bonac. disp. 1. de rest. q. 5.

§. VIII. Quo loco.

1. Distingendum est, vel enim agimus primò de restitutione debita ex iniusta acceptione, seu ex quocunque delicto, vel secundò, ex re accepta, vel tertiò, ex contractu.

Ex delicto.

2. Si restitutio faciend. est ex radice delicti, regula-

riter est exhibenda, vbi degit Dominus rei; quando absentia credendi est ex culpa, vel voluntate debitoris, v. g. si furipsum equum Petri Panormi, & transulsi Syraculas, Panormi debes restituere. modo, si furatus es pecuniam hanc à Titio, & Titio contulit ob sua negotia Catanam, quòd erat secum, hanc pecuniam translaturus, Catanæ debes restituere.

Ratio est, quia creditor per restitutionem debet ad integritatem reduci, & nullum debet ex iniuria tua recipere pati damnum. Quare, si quis fuerit pecuniam, quam ipse Dominus aliò, etiam in diffinitionem Principis, etiam, mittebat, rationabiliter petet, ut ibi reddatur. Dico (rationabiliter) non enim potest temerè velle minus, pro arbitrio suo in quocunque loco restitutionem, sed solum, vbi culpa fuit se se extraxit.

3. Verùm, cuius expensis? Ducendus est, v. g. si ablatum in locum debitum, quis tribuet expensas, respondeo, tribuet debitor, subtrahitis iis, quas fortè, qui Dominus fuisset factorus, si ab illo equus non fuisset ablatum. Ita Sot. Val. Nav. Azor. Mol. Less. & c. munitur apud Dicast. l. c. m. 98. Ratio est, quia cum debitor, qui nunc est Dominus, pateretur damnum, alterius iniustitia. Idemque est, si restitutio fiat ex ista retentione, quia tunc iam est ex delicto. Communi tibi, verbi gratià, equum per unum mensem, in mora iniusta reddendi, unde ego Catanam præter omnibus rebus meis: debes tuis expensis translatum ad me equum, subtrahitis iis, quas ego fecissem, & talis subtrahes, si fecissem nullas: sic enim ad equum tunc reduceretur iniustitia, cuius mihi ex iniuria tua causa fuit.

4. Inquires: Si expensæ futuræ essent maiores, & æquales rei restituendæ, obligor, cum tanto damno eas pati? Surripui, verbi gratià, equum valoris centum reorum: expensæ autem, ad equum transferendum, addunt ad centum, ducescentos, trecentos auros, & obligor?

Respondeo, te absolute loquendo obligari, quia intristi, tu comede, hoc est, quia tu causa fuisti, quare tum debeas expendi, tu expende: neque enim Dominus ex tua iniustitia pati carentiam suæ rei debet. Dico (solutè) nam, si tu exhibendo tantas illas expensas, tuis non quidem damnum æquale, vel aliquantò minus, quam patitur Dominus ex suæ rei carentia, tunc etiam sine dubio teneris: sed si patereris longè maius, quod patitur Dominus ex absentia rei suæ, & tunc sicut fuisset differti solutio, aut aliquo modo conveniri per iuras cum Domino. Ita Vas. Caiet. Nav. & alij apud Val. c. 10. d. 1. p. 20. Ratio est, quia Iustitia non advenit Charitati, quæ est finis omnium virtutum, neque pietatis, & rectæ rationi, quæ per omnes virtutes accurrit. At Charitas, & recta ratio dicat, non debet Dominum velle rem suam cum tanto rigore subtrahere, ut damnum adeò intolerabile debitori inferat, ut æquali autem, seu aliquantò maiori, idè obligatus debitorem, quia in damno non adeò excedenti, restitutio debet haberi innocentis Domini.

5. Quòd si differti non possit solutio; vel propter absentiam in loco remotissimo, ac diuturnam Domini, non sit spes futuri temporis, quo res transmittatur ad illum cum moderatis expensis detur, nec per litteras, seu internuntios, Domini voluntatem explorandam, propterea debitor potest rem ablatam sibi retinere, sed vel disponendum de illa est, in favorem pauperum, vel componendum vi beneficij Bullæ Compositio, sicuti sup. cap. 1. §. 3. n. 20. diximus, fieri debet in casu, quo incertus Dominus est, quia in hoc casu moraliter indicator Dominus, ac si esset incertus. Idem potest in alio casu, quando debitor, propter inopiam, modo potest expensas, ne mediocres quidem faceret, transmittendam rem, vel ad Dominum admonendum, tunc enim pari modo, vel pauperibus rem elargitur, vel Beneficio Compositionis utitur. Ita Lud. à Cruce d. 4. Bull. Cruc. d. 6. n. 3. aliq. ab ipso citati. In utroque casu

Si per se voluntas Domini, ut res restituenda
suis consanguineis, Patri, Matri, Filiis, &c. multo
magis si pauperes sint, ipsis dandam rem esse, nemo
dubitat, ut diximus.

Quo loco, ex re accepta.

Si restitutio facienda est solum ex re accepta bona
v.g. quia habui equum, gemmas, vestes, quæ deinde
perierunt, si bos alterius ad meum præsepe con-
ductus est, &c. Profecto sufficit, si ea restitutio fiat in loco,
dominium sit transmittenda, Domini expensis trans-
mittenda erit, Ita Navarr. Mol. Rebell. Less. Regin. Val-
de. alique citati à Dicast. lib. 2. de inst. tract. 2. disp. 11.
§. 1. Ratio est, quia secus ego paterer damnum
meum, si culpa, tunc enim Dominus ius habet in rem
mea, non verò in me.

Adverte hic tria; Primum, mihi esse compen-
sandas expensas, aliqui ex re ipsa extrahendas, si quæ à
me factæ sunt, ad sustentandum, verbi g. equum, si quo
contractu, qui dicitur ex negotiis bene gestis.
Secundò, multum expedit, si Dominus admonetur, &
res inter amicum custodiatur: nam si superfluas expen-
sas sine rationabili voluntate Domini facias, illas amit-
tere, ut si equum, v.g. transmitters cum majoribus
expensis, quam equus valeat, si sine morali custodia,
deinde tunc si ob negligentem custodiam cum culpa
perierit equus, teneberis ad damni restitutionem,
et nulla damnificatione, Tertiò, si res transmitti ad
Dominum non potest, nec admoneri, nec expectari,
ut dicitur pauperibus, vel usus sit Bulla compositionis
inter modum iamiam num. 5. dictum. Nec tamen vide-
tur improbabile, posse retineri apud se, quia tunc res
comparatur rei habenti Dominum ignotum, iuxta dicta
num. 11.

Quo loco, ex contractu.

Si restitutio facienda ex contractu, & ex iusta
exceptione, distinctione opus habemus. Legatur Dicast.
lib. 1. Less. Valg. Reginald. ab eodem citati. Vel enim
restitutio est eadem numero, seu, ut loquuntur Iuris-
consulti, eadem res in specie, v.g. equus locatus, com-
modatus, depositus, vel restituendum est aliquid equi-
valens, v.g. emisti equum, debes pretium, vendidisti
recepto pretio frumentum, debes frumentum pretio rece-
pto æquivalens, accepisti prædium, debes censum, &c.
de utroque separatim.

Quoad primum: Asserit, debere restitui in eo loco, quo
conventum est, vel in eo loco, quem natura iniri contra-
ctus requirit. Verbi gratia, si in contractu locationis equi
appositum sit, ut hic equum restituas, hic debes, si ut re-
stituas Catanæ, quod pergis, illic debes, &c. At verò si
nulla conventio facta est, tunc debet respici natura con-
tractus, hoc est; an primò contractus, quem facis, sit so-
lum in utilitatem alterius contrahentis: Secundò, an so-
lum in tuam; Tertiò, in utriusque.

Si enim acciderit primum, si, v.g. habes depositum
solius in utilitatem solius Domini, ibi bona fide, id est,
sine fraude, & dolo debes restituere, ubi tu existis. Quod
si alio res transmittenda sit, fiat expensis, & periculo Do-
mini, modò non pereat ex tua gravi culpa. Ratio est,
quia locus tu pateris damnum, sine ullo Domini iore
contractu.

Si habes depositum solum in utilitatem tuam, te-
neris tuis expensis restituere in eo loco, ubi bona fide
habuisti Dominus, si tibi non commodasset, modò per
te non perierit, ne Dominus, secum rem suam transfulerit, de-
ducas tamen expensis, quas fecisset Dominus. Ratio est,
quia Dominus non debet pari damnum ex gratuito com-
modato, & ex alia parte non debet, nec ille lucrari, nec
perdere sine tua culpa, ex mero commodato, quod est
ex se gratuitum.

Denique, si rem habes in utilitatem utriusque, ut
in locatione equi, in qua & tu equi usum, & locans pre-
tium habet: tunc in casu, de quo loquimur, quando nulla
facta est conventio, videris primò aspectu, teneri tuis ex-
pensis, ne Dominus sine culpa lædatur: poro tamen, ex-
pensis utriusque; quia retorqueo argumentum, si enim
tuis expensis, tu lædereris sine tua culpa. Dividuntur er-
go æqualiter expensæ, sicut æquale est commodum. Im-
mò addo, non tantò debere solis expensis Domini, quan-
do scilicet Domini negligentia non fuit admonitus con-
ductor de loco, ubi restitutio facienda esset, ipse enim,
suo communiter usurpato iure, utens, ibi restituet, ubi
rem locatam recepit. Excipe, nisi sit recepta consuetudo,
ut alibi restituatur: ita in aliquibus locis equi locati ad
iter faciendum, restitui solent in locis, ad quos equitan-
do pervenitur, &c.

Quoad posterius, quando ex contractu debet resti-
tui res æquivalens iuxta divisionem factam num. 8. Dico de-
bere pari modo restitui secundum conventionem con-
trahentium, sive expresse, sive tacite in contractu pos-
itam; At si nulla sit appositio conditio, regulariter fieri
debet restitutio, seu solutio, ubi tradita res fuit, & recep-
ta, v.g. hic vendidisti, hic locasti equum, hic solve pre-
tium, id enim videtur postulare æquitas: idque æqualitas
inducenda inter contrahentes. Quod si hic Panormi sub
conditione numeratæ pecuniæ loces Domum Catanæ
existentem, hic debebis, quia illud (numeratâ pecuniâ) id
tacite, ne dicam expresse, importat, &c.

Ex quo vides, tum pro hac postrema doctrina,
tum pro præcedenti, maxime ex circumstantiis decerni
debere in tota hac materia locum, ubi sit restituendum
id, quod nos nunc innuimus sub nomine tacite, vel ex-
presse conventionis, & paulò superius sub nomine natu-
ræ contractus, in quo nunciam tacite imbibitur aliquan-
do vel expresse loci determinatio.

Hinc primò: Si in via tibi do mutuos decem au-
reos, certò non in via, sed ubi tunc ego proxime, immò
etiam longè habito, reddere debebis. Ita Bonacina loco
citato, num. 9. quod tandem concedit de Lugo loco citato
num. 104. quia ex natura mutui, quod est in utilitatem solius
mutuatarij, colligimus, Dominum rem suam habere de-
bere sine expensis: quia nisi expresse quid in contrarium
sit conventum, non est æquum, ut ego ex beneficio tibi
collato damnum patiar.

Quid, si mas, vel vendas in via, dilato pretio, vel res
quid, si vendas rem existentem in loco distanti, v. gratia,
dolum vini existens in tuo prædio? Respondeo, in his
casibus semper solere constitui in praxi locum solutio-
nis: quod si per incertam non constituitur, ad tacitas,
consuetasque in ea regione conventiones, modo paulò
antè dicto, erit recurrendum.

Hinc secundò: Si tibi promittam dare liberaliter
post annum equum, & ego ante annum domicilium mu-
tare cogar, certè sufficienter tibi satisfaciam, si equum
ibidem dem, ubi bona fide invenior. Ita Dicastill. lib. 2.
tract. 2. d. 11. d. 9. num. 118. quia ex circumstantiis his
peculiaribus, quod hæc sit donatio merè liberalis, quod-
que ego non consulto, ut effugiam ab equo donando,
sed bona fide peregrè abierim, colligitur, non aliter me
promississe.

Hinc tertiò: Censui reales, super rebus stabilibus
debitis, verbi gratia, super prædio, domo, feudo, &c.
(nisi expresse conventum aliter fuerit) solvi debent in
loco, ubi sunt res hypothecate: est enim census; quasi
pars fructuum rei. Idem de pensione Beneficij, ibi enim
debet solvi, ubi est beneficium licet sciam sæpissime
conveniri expresse, ut solutio exhibeatur, ubi degit Pen-
sionarius. Idem de legatis: debent enim dari, ubi hæres
hereditatem adiit, nisi aliter ex intentione Testatoris
colligatur, si quidem legata sunt pari modo partes extra-
ctæ ab hereditate.

In omnibus prædictis, quando res ad Dominum longè
distantem transferenda est, cui pereat, si pereat in via, di-
ximus §. 5. num. 3.

§. IX. Qua causa excuset iniquum.

1. **O**Vndecim causas affert Valentia 2. 2. *disp. 5. q. 6. part. 7.* excusantes à restitutione; & multa de his excusantibus lege apud Castro Pal. *de iustitia. comm. disp. 1. part. 17. per totam.* Præcipue sunt; Impotentia debitoris, Infamia Vitæ, Memborum periculum, Condono creditoris, Cessio bonorum, Res restituenda creditori nocitura, Præscriptio, Beneficium Bullæ compositionis, Solutio facta creditori sui creditoris, iudicis auctoritas. Quoniam verò ex his multa sparsim in *to hoc libro* dicta sunt, cum de periculo infam. &c. cum de adulterio, de re nocitura creditori *sup. §. 3. num. 2. de ingressu Rel. sup. §. 1. num. 7. de præscr. sup. tr. 1. cap. 4. de cessione bonorum mox n. 7.* dicetur, multa autem sunt facilia, & passim obvia, nec desunt aliqua minus frequentia. Ideo prima hæc, quæ frequentissima est, brevi explicationi subiicienda duntaxat superest: si prius adnotetur, certum esse, excommunicationem creditoris, multò minus debitoris non excusare à restitutione. Ita Sylv. Suar. Less. alique apud Castro Pal. *lib. 1. §. 5. At lucrum magnum à debitore acquirendum, tunc solum dabit causam ad differendam aliquantulum restitutionem, quando speratur sic debitor posse satisfacere omnibus creditoribus.* Ita Layman, Lessius, alique apud Castro Pal. *lib. citato, §. 4. num. 4.*

Impotencia excusans à restitutione.

2. Impotentia ergo, seu inopia, causa est legitima, cur omitti, vel quod est minus differri, possit restitutio, quia vulgare est pronuntiatum: *Ad impossibile nemo tenetur*; vide quæ dixi *Traet. 2. cap. 6.* Cum autem fortior sit omissio (utique perpetua) quam dilatio, fortior ad illam impotentia, quam ad hanc sine dubitatione requiritur. Hinc lego apud Doctores Scotum, Navarr. Valent. aliisque apud Bonacin. *disput. 1. de restit. quæst. ultim. part. 2. contra Molin. disput. 754.* posse licite aliquando ex detrimento, quod debitori sequitur, etiam si non concitatur in necessitate decidendi à suo statu, posse, inquam, licite differri restitutionem ad tempus, quo sine tanto detrimento fieri queat restitutio. Lego apud Lessium *lib. 2. cap. 16. num. 22. & 25.* cum, qui debet centum aureos, posse differre solutionem, si non potest nunc restituere, nisi prædium multò minoris vendat, quam valet. Lego apud Bonacinam, *loco cit. num. 22. & 23.* posse differri solutionem, quando ad restituendam statim, rem valentem ducenta, oporteret vendere centum; quod duplex dictum Lessij, & Bonacinæ explicant, quantum debet esse detrimentum, quod hanc licentiam differendi concedit. Lege apud Ioannem Medinam *Codic. de restitut. quæstion. 2. ad 2. Lessium, Navarr. apud Castro Pal. mox citandum*; si periculum sit, ut filii se prostituunt, & ne filij fiant latrones, vel ne debitor ipse pater ob summam indigentiam in desperationem incidat, posse differri solutionem. Addit meritò Castro Palaus *de iustitia commutat. disput. 1. part. 18. §. 3.* dummodo creditori inde grave damnum non obveniat. Hæc equam, absolute lego: At propter has causas potest restitutionem absolute omitti, non passim lego. Nam si deinde accedat maior causa, quale est periculum vitæ, membrorum, iactura notabilis, & diuturna propriæ sanitatis, gravis infamia, notabilis casus à suo statu, utur illi filij, verbi gratia, patetque, non habeant unde alantur, &c. non differri solum, sed omitti omnino poterit restitutio.

Qua ratione, qui differt solutionem ob causas prædictas, obligetur ad interest, quod ex dilatione forte paritur creditori, lege apud Doctores, de Lugo *de iustitia disput. 21. sect. 1. a num. 16.* Molin. Lessium, Rebelhum, aliisque apud ipsum.

3. Sed quid, si detrimentum illud, & periculum latrocinandi in filiis, & desperationis in patre, de facto

semper perseverent; Respondeo: Tunc non est imbabile cum Rebel. *p. 1. lib. 2. quæst. 17. sect. 1. n. 39.* periculum diligenter remedia, nec illa mala perseverent, & mutatur illa pars; quæ sine magno detrimento potest grave inde damnum creditori non obveniat. Ratio est, quia secus debitor hic, & tunc daret creditori debitum plusquam ipsi deberetur, daret enim illud, quod ipsi debitori in illis periculis, & detrimentis tam bonis, quæ superari moraliter non possunt, ut superius animò debet, valet multò plus, quam illud quod debitor quod iustitia obligare non potest, quæ æqualiter se respicit. Vnde *§. præced. num. 4.* Dixi notabiliter, quod debitor ad non notabilem iacturam, maxime quando bitum est ex delicto, ex omni recta ratione obligatur, nam idem obligavimus etiam ad partem, quando potest, &c.

4. Illa ergo inopia, seu impotentia, omnino à restitutione liberat, quæ primò debitor verè non habet, vel solvat. Secundo, quæ si solvat, sit extremè indigentia, quæ si solvat, sit graviter indigens; quod aliter supra in simili diximus, quæ quis notabiliter cadit in statu. Adverte illud, notabiliter respondet, quod non notabilem aliquibus. Proh, quam sæpe palliatur obligatio, tutionis, ut aliquando appareat esse moraliter impotens, quæ certe eius generis non est!

Ut è contrariis si creditori coislet de impotentia inmoda debitoris, illi molestiam efferte non possunt. Indice petere, ut in carcerem debitorem coislet. Bardi *lib. 1. tit. 9. 10. num. 6.* quia ius Creditoris contra proximum impotentem, vel suspenditur, vel extinguitur. Video tamen sapissimè excusari Creditores urgentes, sæpe adesse spes, ut Debitor ita vexatus aliquam rationem inveniendi solvendi. An adesse possit alia excusatio, prædicta inquirat.

5. Adverte item si quis in statum honorificum cendisset propter rem alienam mala fide acceptam, faciendam esse restitutionem, etiam cum diminutione sui talis status, quia hoc non esset cadere, sed recedere: multò magis si in parti necessitate esset, & rem surripuit, tunc enim debet esse melior conditio innocentis domini. Illic subadverte, si filius, verbi gratia, usurarij mala fide cepit possidere, teneri eum, cum diminutione status relictæ à patre, ad restitutionem, quia cuiusmodi possessio cum mala fide nihil ipsi obligatur: si verò cepit possidere bona fide, non tenetur ea à suo statu bona fide possessio decidere, ut restituit si cognoscat ea esse bona aliena, quia quilibet ius ad conservandum statum bona fide facit. Vnde Dianam *part. 1. §. tract. 14. res. 57. & ex Celsino, de Lugo d. 21. de iust. n. 12.*

Impotentia Testis, & Notarij an à restitutione excuset?

6. In concursu extremæ, vel gravis necessitatis debitoris, & creditoris, quid faciendum, per aliam occasionem disputabimus. Verum, casus ille frequens desinit, & Notario, hic non est prætermittendus. Hic enim non raro falsis testimoniis, vel scripturis impetrant innocentem in amissionem bonorum, immò quando in periculum vitæ, se excusant à restitutione, & à revocatione dicti, vel scripturæ, ob æquale periculum, quod subirent. Sed communitur Doctores clarescere adversus hunc doctrinamque à nobis modò tractatam inculcant. Instat omnium sit Bonacina, *cap. 8. præcept. disput. 10. quæst. 3. p. 3. numero 16. Quæres (ait) mirum est, ob cuius falsum dictum, inferenda est alteri mors, & mutilatio, teneatur ad retrahendum suum dictum, ob periculum similis pæna incurrenda? Respondeo affirmativè (cum Valent. Bannez, Azor. Molin. Filluc. citat. lib. à Bonac.) modo credat se profuturum per retrahendum, & modo in ferendo testimonio peccaverit. Ratio est, quia æquali damno, habenda est prior ratio innocentis. Tenet*

non est
n. 39. per
ammonere
tent, & s
cento p
at. Ratio
credider
in illud
nis tam
ut sup
quod d
qualite
biliter, q
et quod
ne oblig
quando p

alium tu almonere, quos ad falsum testimonium ferendum
inducis, ut falsum retrahant, & iis rebusque retrahere,
tenetur iudici fraudem aperire, & innocenscripiatur, quam
est sibi vite periculum imminet, melior enim est conditio
innocentis. Si Reus fuit per alios testes convictus, falsus
testis nihil fecit, non est mirum, tunc ad nihil obligari,
quia nihil damni intulit, ut supportis. (Leg. Dianam par.
3. tract. 5. resolution. 105.)

Dicit modo credat se profuturum, quia credens se nihil
profuturum, non tenetur retrahere, cum nullus ad opus
tenetur obligetur. Tenetur tamen restitutionem damnorum
facere, cum illorum causa iniusta censetur. (huic dicto
addo ego, semper iuvare, saltem per hominem gravem
admonere iudicem de falsitate prædicta ex Dicastill.
lib. 2. tract. 1. de iustitia, disp. 5. dub. 5. num. 5. nam certe
tunc iudex maiorem diligentiam adhibebit exquirendi
veritatem pro reo.)

Dicit modo in proferendo testimonio peccaverit morabli-
ter, nam qui bona fide perniciosam aliquam falsitatem dixit
in iudicio, non tenetur cum tanta suo incommodo, cognita
veritate, dictum retrahere, cum ex nulla radice corripit ad
hoc tenetur: in Sol. Navarr. & alij (Tol. Nav. Clau. Reg.
Sylvapud Bon. ibid. quibus addit De Lugo tom. 2. de ius-
ticia, disp. 30. sect. 3. num. 24.) Hæc ex Bonacina.

Quid, si verum crimen per testimonium prolapsi,
sed iuste, utpote, quod erat occultum? Respondet
cum Castro Pal. de iust. comm. d. 1. p. 17. §. 3. n. 6. cit. Less.
Sanch. Pet. Navar. te tunc non esse obligatum vitam
exponere, ut delinquentem liberes, sed solum, quando
falsum crimen imposuisti. Ratio est (inquit) quia iam
sententia erit iusta, si crimen verum fuit: ergo tu, licet
peccaveris, non fuisti causa mortis iniustæ, &c. Vide
etiam latius. Hæc duo proximè dicta sic approbat S. v.
Resolutio 1. Qui falso testimonio scienter contigit alium
in iudicio periculum, tenetur etiam cum suo vite periculo, eum
liberare, quod si sine culpa fecit, debet retrahere, si possit
sine magno suo periculo.

Cessio Bonorum.

7. Ad impotentiam reducitur cessio bonorum, de qua
fama cum duo afferre sufficiat, alterum omnibus pervi-
um, alterum singulare.

8. Primò: Cessio bonorum excusat quidem a resti-
tutione in foro externo, non verò in conscientia, nisi
verè impotens sit, qui cedit; ejusmodi enim cessio id eo
debitori suffragatur in foro externo, quia Princeps sup-
ponit miserum hominem non esse solvendo, unde si sit
solvendo, nunquam Princeps intendit tollere ius credi-
torum, quod intendere iniquum sanè esset. Alimenta ta-
men, quibus secundum tuum statum parce vivas, te in
foro conscientie posse retinere, immò, & occultare pro-
hibitum est (sive ea accipias ex bonis quibus gaudebas
ante cessationem, sive ex acquisitis postea) si quidem ad
propria alimenta quilibet ius habet; cum is, qui iis ca-
rebat, in gravi necessitate constitutus, in qua etiam alie-
ni posse succipi, nedum propria occultare, communis
iuri nunc est sententia.

9. Ex hac eadem doctrina illud obiter dicam: Nam
patres & filij, quorum viri, parentisque ad magnam
fuit penuriam redacti sive culpa, sive etiam sine culpa,
si post eorum mortem inveniatur non esse solvendo de-
bitis à Patre virisque contractis, possunt ex bonis relictis
tantum subterfuge, atque occultare, quantum satis in-
ducitur ad vitam, solumque statum honestè conservan-
dum. Ita Cælest. citans Scot. Azor. aliòsq. apud Dian.
p. 1. præf. 14. ref. 57. Et in iudicio requisiti possent, cum
equivocatione congrua, iurare se nihil occultare, puta
nihil non ipsis debitum: & propter eadem rationem
non incurrerent excommunicationem fortè latam con-
tra ea bona occultantes.

10. Secundò: Proposita mihi nova quæstioncula fuit
modulterius: An Artífex, qui cessit bonis, possit in po-

stetum contra suum statum otiosi, an verò obligetur ar-
tem suam, ut antea exercere, quò aliquid præter victum
(ut certe potest) acquirendo, creditoribus suis, saltem
ex parte, satisfaciatur.

Respondet, Nonnulli apud Dian. tom. 3. tract. 5. Miscel.
ref. 78. omnino hunc liberare ab operando fortasse con-
tendent, ex eo principio, quòd cessio, quando exhi-
bita est cum ignominia, subit vicem perfectæ solutionis.

Et hanc sententiam mordicus tuetur, & probare con-
tendit Thomas Hurtad. part. 2. mor. tract. 8. cap. 4. ref. 33.
num. 433. Verum, quia communis, & solida sententia
negat, tunc extingui obligationem, solum suspendi,
quia tota ratio privilegij cessionis bonorum ducta est
ab impotentia debitoris, & illa ignominia signa solum
adduntur, ne passim huiusmodi cessiones cum damno
Recip. intententur. Ita Covarr. Less. Molin. Turr. Fill.
Bon. apud de Lugo tom. 2. de iust. disp. 21. sect. 2. quibus
addit Cast. Pal. de iust. comm. disp. 1. part. 17. §. 11. num. 6.
cit. Med. Nav. Sanch. & alios. Ideò Artíficem hunc om-
nino obligo ad laborandum iuxta suam conditionem,
quò restituatur, quando potest, tum quæ ex contractu,
tum multò magis, quæ debet ex delicto. Et ratio à prio-
ri est, quia quilibet obligatur apponere media saltem or-
dinaria, quæ conducunt ad finem, ad quem quis obli-
gatur, cum certum sit, cum, qui obligatur ad finem,
obligari etiam ad ordinaria media ad illum. Sanè quis
non obliget ex virtute Religionis fidelem ad ambulan-
dum à Domino sua ad Ecclesiam competentem distantem
quo, die Dominico, Missæ inter sit Sacerdotem ex ead-
em; ad emendum Breviarum, quo horas Canonicas
solvat; Patremfamilias ex virtute Charitatis, ad conqui-
rendum consuetis hominum laboribus victum, quo fami-
liam alar, & sexcenta alia? Pari ergo, immò maiori
ratione, iustitia, quæ fortius urgere solet, quam alia
Virtutes, obligabit debitorem hunc artíficem (à quo
ex cessione bonorum non cessit, ut dictum est, obli-
gatio restituendi) ad laborandum secundum suum sta-
tum, qui labor medium est respectu ipsius satis ordina-
rium, quo finem obtineat faciendi æqualitatem, quam
potest cum creditore. Nam, propter eandem rationem,
hunc, & quemlibet alium debitorem non posse repudia-
re hæreditatem, vel quid simile, docet Sanch. Less. apud
Castro Pal. loco cit. num. 4. qua hæreditate possit credi-
toribus satisfacere, quia hoc est medium ordinarium, &
facile.

Paritas, quæ potest obici contra hanc doctrinam, du-
cta à Religioso, qui in nostra sententia non obligatur la-
borare ad solvenda debita contracta in sæculo, iam satis,
superque dissoluta est supra, §. 2. num. præf. 12.

CAPUT II.

De Concausis, seu Cooperantibus ad actionem
iniustam, ex quibus oritur obligatio
restitutionis.

1. Ntequam ad singulas causas accedam, duo pr-
omnibus adverte: Primò, has Concausas nun-
quam teneri ad restitutionem, nisi re ipsa damnata se-
cutum sit. Secundò, nec teneri, nisi adsit certitudo mor-
ralis, quòd id sit secutum, quòdque sit secutum ex eius-
modi causa. Nam quando de alterutro ex his ambigitur
diximus diserte sup. lib. 1. in Dec. cap. 3. §. 7. v. Damnum
secundo. Concausæ autem hæ, de quibus locuturi su-
mus, novem omnino sunt, his carminibus compre-
hensæ:

Inssio, Consilium, Consensus, Palpo, Recursus,
Participans, Mutus, Non obstants, Non manife-
stans.

De his Concausis lege Azor. 3. p. l. 4. c. 10. Less. l. 2. c. 13.
Reb. p. 1. lib. 2. q. 14. Valq. de rest. c. 9. §. 1. Molin. 3. ad. 719.
Reg.